

Sümegei György

Perlrott Csaba Vilmos a Kecskeméti Művésztelepen

Nagybányáról Kecskemétre

A Kecskeméti Művésztelep első korszakának (1909–1919) az alapító-vezető mester, Iványi-Grünwald Béla mellett a legismertebb, művészetében a legtöbbet produkáló alkotóművésze Perlrott Csaba Vilmos festőművész. Művésztelepi munkálkodását csak bizonyos megszorításokkal lehetne önálló alkotói korszaknak, elkülönülő, egyedi stílusjegyeket hordozó periódusának nevezni. Hiszen jobbára szezonális a művésztelepi jelenléte, mivel nyaranta, áprilistól októberig dolgozott ott, nem úgy, mint a letelepült művészek, akik (a hat művésztelepi művészvillában) egész évben ott munkálkodhattak. Perlrott ősszel-télen utazott, tanult, tanulmányutakon járt, kiállításai kötötték le, és külföldön is gyógyította magát (1909 Itália, 1910 Párizs¹, 1911 Spanyolország, 1914–16 Davos, Svájc stb.²). Ebben a periódusban keletkezett művei magukba olvasztják a korábban (külföldön vagy itthon) tanultakat, tapasztaltakat csakúgy, mint az újat, a kecskeméti *genius loci* hatását és elvárásait.

Am a művésztelepen létrejött művek egybegyűjtése és bemutatása fölvet némely módszertani problémát. A művésztelep székhelyén fogalmazott alkotások (és csak azok, stílusában vagy motívumaiban odaköthetők) számíthatók csak oda, vagy az onnét „elvitte” alkotói tanulságok is, amelyeket más helyszínen próbált festőileg megoldani. Vagyis nagybányai (kecskeméti, szolnoki stb.) művek születhettek e városokon kívül is („*Perlrott Csaba művészetén igen sokáig érződött még a nagybányai indíték*”³). Fordítva is igaz lehet: az adott művésztelep szellemiségét és a jellegzetességeit nem mutató, azokat akár tudatosan nem vállaló alkotások is létrejöhetnek szabadiskolákban, művésztelepi környezetben.

Perlrott Csaba Vilmos festőművész és a Kecskeméti Művésztelep vonatkozásában többek között ezt is mérlegelni kell mindazzal együtt, hogy a munkálkodásáról elég sok – ha nem is minden fölmerülő kérdést megvilágító – forrás és adat áll rendelkezésre. Naplók (Herman Lipót, Járitz Józsa), önéletrajzi visszaemlékezések (Kassák Lajos, Gráber Margit)

---

1 „*A legújabbak, akik Párizsban éltek, vagy most is ott tartózkodnak: Perlrott Csaba Vilmos, Herman Lipót, Pólya Tibor, Kandó László, Plány Ervin, Bornemisza Géza, Zádor István, Ferenczy Valér és Béni, Körmenyi Frim Ervin és Jenő, az ifjú Basch.*” Tábori Kornél: *Magyarok – külföldön. Páris magyarjai.* Schenk Ferenc könyvkereskedése, Bp. /1910?/

2 Boros Judit: *Perlrott Csaba Vilmos.* Kossuth Kiadó, 2015.

3 *Magyar művészet 1890–1919.* I. kötet, szerk.: Németh Lajos. Akadémiai Kiadó, Bp., 1981. 272.

Írása közzétételével szeretettel köszöntjük a hetvenéves Sümegei Györgyöt. (A Szerk.)

és korabeli újságcikkek, kiállítási katalógusok alapján rekonstruálható az ő kecskeméti ideje és munkálkodása – nagyrészt a műveivel együttesen. Perlrott már az anya-művésztelepén, a nagybányain ismertségre tett szert azáltal, hogy (Czöbellel és másokkal együtt) az új törekvések, a Párizsban tapasztalt új festészeti elvek szerint kezdtek dolgozni 1906 nyarától. Ezzel vívták ki a konzervatívok ellenérzését, amit a gúnyban fogalt elnevezésük adekvátan kifejezett ekkor: neók, neósok = újat hozók, újat, merőben mást akarók. Amikor az újtörekvésűek egy csoportja kivált, és elfogadta Kada Elek⁴ kecskeméti polgármester művésztelep-alapítási ajánlatát, akkor ő, mesterével, Iványi-Grünwald Bélával együtt tartott Kecskemétre. Először 1910 szeptemberétől dolgozott ott: „1910. szept. 14. Grünwald itt van, Jánszky és Faluson kívül Perlrott és Bornemiszsa vannak itt mint festők. Utóbbi kettő a legfiatalabb ultramodernnek közé tartoznak, s bár nem talentum nélküliek, borzasztóan beképzelték, de idővel megszokhatók” – jegyezte föl rendszeresen vezetett Naplójába Herman Lipót.⁵ A művésztelepi hétköznapiakra vonatkozóan is Herman Lipót tudósít: „1910. okt. 2. vasárnap. Délután az egész társaság (Grünwald, Bornemiszsa, Perlrott és egy fiatal festő, Pál nevű) kimentünk a Műkertbe, megnéztük az építkezést, leheveredtünk a fűbe, s eltréfálgattunk igen kellemesen.”⁶

Ismernednek a várossal, és várják, hogy fölépüljenek a művésztelep épületei: „1910. okt. 5. Ma este egy ügyvédnél voltunk teán – Mariházi színigazgató a feleségével, Falus, Bornemiszsa, Csaba és én és egy Lőwy nevű fiatalember /.../ 1910. okt. 10. Vacsora Lechnerrel a Royalban. A telep művészei vannak ott: Grünwald, Falus, Bornemiszsa, Perlrott. 1910. nov. 13. Csaba megkapta a zsidók 2000 koronáját.⁷ Igen megelégedett és boldog – élénk színekkel festette ünneplését a kávéházi asztalnál.” A Napló lapjain rögzítődnek a tervezetek és a kudarcok is: „3 év múlva Csaba, Falus és én kollektív kiállítást rendezünk lehetőleg a Nemzeti Szalonban. /.../ 1910. nov. 25. Vasárnap nyílik a Művészház. Bornemiszsa és Csaba örült patáliát csaptak a kávéházban amiatt, hogy nem kerültek be a kiállításba.⁸ 1910. nov. 29. Csaba elhívott a lakására, hogy segítsék neki a Béhr Hilda kisasszony portréján fénykép után hasonlóságot csinálni. Ott láttam Toulouse Lautrec egy pasztelljének reprodukcióját. Tegnap éjjel Csabával a bordélyházban töltöttünk néhány mulatságos órát.”⁹ A hétköznapiak és a tennivalók közelebb hozzák egymáshoz az alkotókat, Herman Lipót Perlrott-tal kapcsolatos vélekedésében az együtt töltött évek során a keményebb hang enyhültebb, elfogadóbb fogalmazással váltakozik. Ahogyan Perlrott műveinek a fogadtatása, művészetének a megítélése már

4 Kecskemét „aranykora”. Kada Elek a városfejlesztő polgármester. Szerk.: Péterné Fehér Mária. Kecskemét, 2013.

5 Herman Lipót Naplóját és a további dokumentumokat is innét idézem: Sümei György: *A Kecskeméti Művésztelep dokumentumai (1909–1919)*. L'Harmattan, Bp., 2009. 95. Ezentúl: KM dokumentumai, 2009.

6 KM dokumentumai, 2009. 101. Herman Lipótról: Szücs György: *A század tanúja: Herman Lipót*. Mátrai tanulmányok 1997. Szerk.: Horváth László. Mátra Múzeum, Gyöngyös, 1997. 317–328.

7 „A budapesti izraelita hitközség ezeröttszáz koronás utazási ösztöndíját a pályabíróság Perlrott Csaba Vilmos festőművésznek, a kecskeméti kolónia tagjának ítélte oda.” Budapesti Hírlap, 1910. nov. 20. 16. Idézi: „Az utak elváltak”. *A magyar képzőművészet új utakat kereső törekvéseinek sajtóvisszhangja*. Szöveggyűjtemény II. 1909–1910. Gyűjtötte, válogatta, szerkesztette és a névmutatót készítette: Tímár Árpád. Janus Pannonius Múzeum, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Pécs, Bp., 2009. 463. Ezentúl: Az utak II. 2009.

8 A Művészház kiállításáról: *Az utak II.* 2009. 464–475.

9 A tervezett „kollektív kiállítás” nem valósult meg. KM dokumentumai, 2009. 106., 111.

1906–1909 között is szélsőséges véleményeket váltott ki. Megítélésének negatív alaphangja az új festői elveknek a műveiben visszatükröződő elemeiben és az új elveket szenvedélyes kizárólagossággal hirdető egyéniségében együtt keresendő. A nagybányai vezető mesterek, főleg Réti István elutasítása adja meg az alaphangot, amelyet a kiállításokon szereplő újabb és újabb művei láttán a sajtó konzervatív képviselői is szajkózni kezdenek róla. Megítélésének ez a kettőssége, egymásnak is ellentmondó szélsőségsége pályája első felében végigkíséri a munkásságát.

Perlrott kecskeméti hétköznapijait elsősorban a festés, a szorgalmas alkotói munka határozza meg. „Grünwald Bornemiszával és Csabával a városi színház festő műtermében fest freskókartonokat a Jánszky építette katolikus bérház, kaszinó és műterembérház számára.”¹⁰ A művésztelepi épületegyüttes¹¹ fölépülése és átadása (1912 nyara) előtt néhány új építkezés díszítőművészeti feladataiban, oromzati, homlokzati művek létrehozásában vett részt mestere mellett Perlrott is. A művészeknek a katolikus egyház bérházának a munkálataiba történő bevonását a Kecskeméti Képtárat adományával¹² megalapozó Nemes Marcell még egy műtárgyat, Domenico Tintoretto *Keresztelés* című oltárképét¹³ adományozta, mivel a „kecskeméti kath. egyház vezető férfiai voltak azok, kik építkezéseiknél az ottani művésztelep tagjait foglalkoztatni szívesek voltak, és ezzel példát mutattak a város társadalmának, hogyan kell felkarolni a helyi művésztelep embereit”.¹⁴ Erre az időre, 1911 nyarára – noha még éppen csak elindulhatott a művésztelepi munka – már egy újabb, a decentralizáció igényében fogant új intézmény is támogatta a képzőművészet jelenlétét. Ugyanis a Nemes-kollekcióba a művésztelepen dolgozóktól (Bornemisza Géza, Herman Lipót, Iványi-Grünwald Béla, Pólya Tibor stb.) is bekerültek művek. Perlrott két csendélete jutott így Kecskemétre az állandó kiállítás reményével. Herman Lipót följegyzése¹⁵ és Iványi-Grünwald Béla *Kecskeméti táj* című, valószínűleg elkészülte után azonnal a gyűjteménybe került kompozíciója alapján föltételezhetjük, hogy Perlrott-tól is a már Kecskeméten festett legelső alkotásokból vásárolt Nemes. Az óras *Csendélet*¹⁶ személyes, családi összefüggésre is utalhat, ugyanis Perlrott édesapja a saját órásmestersége folytatójának szerette volna a fiát. Ám a kompozíción fenyegetőnek tűnő időmutató szerkezete mintha az apai akarát ellenére festővé lett fiú ellenérzését is sejtetné. A másik *Csendélet*¹⁷ közvetlenebbül hordoz Matisse-tanulságokat (dekoratív színkezelés, kontúrozás), ám a gyümölcsök megfogalmazásában mindkettő egyaránt érzékeltet Cézanne-i formasugallatokat. Az új épületek díszítő festési munkálataiban Iványi melletti részvé-

10 KM dokumentumai, 2009. 133–134.

11 Sümegei György: *A Kecskeméti Művésztelep épületei*. In: *Művészek és műtermek*. Szerk.: Hadik András, Radványi Orsolya. Ernst Múzeum, Bp., 2002. 164–169.

12 Sümegei György: *Nemes Marcell, a műgyűjtő. Adalékok a magyar műgyűjtés századeleji történetéhez*. Cumania III. Kecskemét, 1975. 275–304.

13 Dr. Héjjas János: *Domenico Tintoretto festménye a Kecskeméti Könyvtárban*. Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei X. Budapest, 1942. 99–110.

14 KM dokumentumai, 2009. 126–127.

15 „1911. febr. 24. Ma Nemes Marcell vett tőlem egy rajzot 170 koronáért a Kecskeméti Múzeum számára.” KM dokumentumai, 2009. 124.

16 *Csendélet* (órával), vászon, olaj, 77×67 cm, j. n. Kecskeméti Képtár (ezentúl: KK), ltsz.: 56. 101., ennek egy későbbi verziója: *Csendélet asztali órával*, 1916 körül, vászon, olaj, 58×49 cm, j. n. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba, ltsz.: 72. 6. 1.

17 *Csendélet*, vászon, olaj, 72×59 cm, j. n. KK, ltsz.: 56.96.

telén kívül arra is van adat, hogy ő a „műterembérház falát ékesíti egy freskóval”¹⁸, amely a festészet, szobrászat és architektúra allegóriáját jeleníti meg. A kecskeméti földrendéskor (1911. július 8.) ez megsérült, kijavításához és a befejezéséhez szerényebb kivitelezést igénylő programmódosítást kellett végrehajtani.¹⁹ Ám ennek sem a tervei, sem értékelhető részletei, sem pedig fényképes dokumentációja nem maradt fenn, vagy eddig nem került elő. Teljes bizonyossággal azonban nem zárható ki az elkészülte, vagy legalábbis a tervezése.

Az országos kiállításokon²⁰ bemutatott műveinek a visszhangja változatlanul ellentmondásos, az elitelőlen gúnyos, gunyoros mellett egyre erősebb az elfogadó, műveiben a modern művészet egyéni kísérletét, értékelhető teljesítményét megvalósulni látó értékelés is. Kézdi-Kovács László szerint „Perlrott Csaba paradicsomi jelenete /.../ giccselés, melyből a rajztudás és a színérzék legegységibb atomjai is hiányoznak”²¹, Margitay Ernő „fogpaszta variációknak” nevezi a festményeit.²² A MIÉNK több erdélyi városban bemutatott vándorkiállítását rendező Bölöni György szerint: „A magyar festők csapatának van egy embere (Perlrott Csaba Vilmos), ki sokakban halálos ellenszenvet ébreszt képe – elíziumi kertje – és saját becses személye iránt. Izgató vörös színei, feszülő zöldjei, kirobbanó sárgái szemet szúrnak, pedig a művészet szabadsága /.../ meg sem engedi, hogy ilyeneken fennakadjunk. A képe pedig pogány egészséges fejezet az emberi életből, friss, üde, és olyan általános emberi érzéseket ad, olyan monumentális masszáját hozza mozgásba szenzációinknak, hogy igazán antik márványszobrok azok, melyek ilyenformán szólnak hozzánk.”²³ Pogány Kálmán az elismerése mellett a hiányérzetét is megfogalmazza: „Rokonszenvesek, mert egyéniek és öntudatosak Perlrott Csaba Vilmos csendeleitei és kecskeméti templomképe, bár az az érzésünk, mintha szerzőjük nem merne végigmenni az általa megkezdett úton.”²⁴

Kecskeméten elég hamar az elismerés hangján írtak róla, értékelve az előéletét, a művésztelep előtti éveit és elismerve az erőfeszítéseit. „Jár be a város utcáiba festeni.”²⁵ „Csaba Vilmost ismerik a legtöbben a városban. Ő képviseli a telepen a legszélső forradalmiságot. Az ő képei és színei a legmeglepőbb újak, legnemlátottabb konstrukciók.”²⁶ A művésztelepen dolgozó művészek között kialakultak feszültségek, konfliktusok. Legelőször a Kecskeméti Szőnyegszövőt vezető Falus Elek ellentmondásos, Iványira is hatással bíró egyénisége ütközött meg nemcsak a tőle több munkát elváró városvezetéssel²⁷, hanem a művészkol-

18 KM dokumentumai, 2009. 133.

19 *A nagy katasztrófa*. Kecskeméti Lapok, 1912. július 7.

20 1912 május: Tavasz Tárlat, Múcsarnok; 1912. augusztus: Nagybányai Országos Képkiallítás, Nagybánya; 1913. november: Téli Tárlat, Múcsarnok; 1915. december: Téli Tárlat, Nemzeti Szalon.

21 (Kézdi.) /-Kovács László/: *A MIÉNK új kiállítása*. Pesti Hírlap, 1909. febr. 14. 9–10. Újraközlí: *Az utak* II. 15–16.

22 *Élet*, 1912. május 5. 4. évf. 18. sz. 566–567. Újraközlí: KM dokumentumai, 2009. 150.

23 *Az utak* II. 2009. 136–137.

24 *A Lakás*, 1913. október, III. évf. 11. sz. 173–174. Újraközlí: KM dokumentumai, 2009. 260.

25 Iván Ede így folytatja: „s nem zavartatja magát, ha a bugaci paraszt álmélkodva nézi a képét”. Iván Ede: *Kecskeméten*. Pesti Napló, 1912. július 7. 37. Idézi: KM dokumentumai, 2009. 159. Az utcán festő Perlrott lehetett a modellje Pólya Tibor *Alku* című karikatúrájának. Borsszem Jankó, 1912. szept. 8. 11.

26 *Magyar Álföld*, 1912. július 28. II. évf. 32. sz. 2. Újraközlí: KM dokumentumai, 2009. 163–164.

27 Sümegi György: *A Kecskeméti Szőnyegszövő*. In: *A gödöllői szőnyeg 100 éve. Tanulmányok a 20. századi magyar textilművészet történetéhez*. Szerk.: Óriné Nagy Cecília. Gödöllő, 2009. 65–69., 162. II. színes tábla.

légákkal is. „*Falus nagyon összekülönbözött Jánszkyval és Csabával (utóbbi ma már párbajjal fenyegetőzött). Csaba valószínűleg elmegy nemsokára innen. Önző és kellemetlen ember.*”²⁸ A művészek közötti belharc következtében végül is Falus²⁹, valamint a konzervatív szemléletű Olgyay-csoport vált ki (1913) a művésztelepből, s a modernebb, progresszivebb alkotók – így a harcoss, a konfliktusokat a kollégákkal szemben mindig bátran vállaló Perlrott – maradtak.

A kialakult, majd Falus és Olgyayék távozásával elsimuló ellentéteket Perlrott a maga módján kezelte. 1912 augusztusában Nagybányára utazott, ahol 19-én³⁰ nézte meg a jubiláris, az ő festményeit is bemutató kiállítást. A nagybányai művésztelep résztvevői listáján abban az évben „*az iskolán kívül dolgoztak*”³¹ között találjuk, csak ezen adatból még nem tudhatjuk, hogy a tárlat miatt csupán napokat töltött a bányavárosban, vagy esetleg néhány hetet dolgozott ott, vagy talán ment tovább, megszokott vándorútján újabb külföldi állomására. (Kecskeméten az 1912. május 1. – október 1-ig bérelt műterem után lakbérhátraléka képződött.³²)

A további kecskeméti tevékenységére vonatkozóan rögzíteni kell, hogy mesterének, Iványi-Grünwald Bélának a bizalmasaként helyettesítette őt távollétében, és tanított. Tanítványai közül elsősorban Bálint Rezsőt³³, Pál Franciskát³⁴ és Járitz Józst lehet említeni. Járitz a naplójában is rögzítette:³⁵ Perlrott 1914. jún. 15. – szept. 15. között tanította, s erről a tiszteletdíjának töredékét kérő (ingyenes volt a tanítás!) levelet írt Járitz édesapjának. A tanítvány elfogultságoktól mentesen értékeli és mutatja be Perlrott ellentmondásos egyéniségének egyes jellemző vonásait, ám ugyanakkor sokra értékeli a munkáját: „*Csaba jól tanít, olyan imponálóan, nemesen. /.../ Van benne különben is nagyon sok nagyúri, nagystílű, előkelő vonás, sok fölény.*” A beszélgetéseiket is lejegyzí Járitz: „*Csaba mesélt nekem Prottman Stelláról, párizsi magyar festőnőről, akit a legjobb magyar piktorinának tartott.*”³⁶ A művésztelepi eszmecserék jelentős részét lefoglalták a kitört háborúval és a

28 A konfliktus valódi okáról talán annyit, hogy a *Nyugat-könyveket* tervező, sikeres belsőépítészként dolgozó (pl. az Ernst Múzeum) Falus tekintélyét, művészi súlyát Perlrott nem fogadta el. Ezért „*apró kis pletykákkal gyilkoltgatták, íveket köröztek ellene, és folyton mellőzték. /.../ Egy napon levelet kapott Falustól, amelyben felszólítja, hogy negyvennyolc óra alatt hagyja el a művésztelepet.*” Magyar Alföld, 1912. szeptember 15. 2. ÚjraKözl: KM dokumentumai, 2009. 173–174.

29 A Falus-barát, az új festészet iránt nem nyitott, konzervatív Herman Lipót változatlanul kritizálja Perlrottot és az új festőiség híveit. pl. „*egy fura bolondos s nagyjában korlátolt művészi dívatnak hódolnak. /.../ Két teljesen szédült ember, Csaba és a Kis Bálint ultramodern örületben egészen humorosak. /.../ Csaba Vilmos egy egészen zavaros fejű ember, de táalentumos és energikus. Ízléstelessége egy bizonyos fanatizmussal párosul. Kétten (Perlrott és Kis Bálint – SGy) sohasem fognak igazán épkezláb festményeket csinálni.*” KM dokumentumai, 2009. 134., 151., 153.

30 *Vendégkönyv a Nagybányai Országos Képkiallításán 1912.* (Másolat, mgt., Bp.)

31 Réti István: *A nagybányai művésztelep.* Szerk.: Csorba Géza. Kulturtrade Kiadó, Bp., 1994. 170.

32 KM dokumentumai, 2009. 235–236.

33 KM dokumentumai, 2009. 153., 179–183. Bálint írt is a mesteréről: Bálint Rezső: *Perlrott Csaba Vilmos.* Múlt és Jövő, 1934. jan. 10.

34 Sümegi György: *Koncert és festőiskola. Egy ismeretlen művész: Pál Franciska.* Műértő, 2009. március, 9.

35 Járitz Józsa füzetekbe írt kézírásos naplóból (a Járitz család tulajdonában) a Kecskeméti Művésztelepre vonatkozó legfontosabb részek: Sümegi György: *Járitz Józsa a Kecskeméti Művésztelepen. (Rekonstrukció-kísérlet Járitz Józsa naplóföljegyzései alapján).* Cumania. A Kecskeméti Katona József Múzeum Évkönyve 26. Szerk.: Wicker Erika. Kecskemét, 2013. 293–303.

36 Prottman Stella szerepelt pl. a Művészház 1910. szeptemberi tárlatán és a Salon d'Automne 1910. novemberi kiállításán. Ez utóbbin Perlrott is kiállított. *Az utak II.* 2009. 433–434., 437., 464.

mozgósítással kapcsolatos félelmek, hiszen képzőművészeket is behívtak, ők is alanyai a mozgósításnak. Sőt, a Perlrott által kecskeméti munkára meghívott³⁷ Erős Andor³⁸ az egyik első áldozata lett a Nagy Háborúnak. Perlrott a betegségei és vélhetően erendő pacifizmusa miatt félt, rettegett a háborútól.³⁹ *Az isten szeme mindent lát!!!!* című⁴⁰, rajzolóinak a szerelem, az erotika területén történő elesését jósoló, humoros kompozíció elkészítésében ő is részt vett. A művésztelepen *„árván, elhagyottan ásítognak azok a helyek, ahol nem régen még az élet varázslatos ereje lüktetett”* – jegyezte föl Hajnal József 1915 októberében. *„Csak az egyetlen kiforrt, művészetének teljes erejében megkeményedett, mindig a legszebbet meglátva alkotó Perlrott Csaba Vilmost találtam megszokott helyén. /.../ Mintha a háború rettenetes, ölvé is teremtő ereje szándékosan elkerülte volna a kecskeméti festőgárda utolsó mohikánját. /.../ Munkánál találtam Csabát, aki csendéletet kenetet a vásznon. Csendéletet pingálgat, mintha nem is volnának letarolt égő városok. /.../ Csaba Vilmos képeiből a fönséges nyugalom sugárzik felénk.”*⁴¹ Az enyhén ironikus, kicsit rosszalló hangütés hűen kifejezi azt a csodálkozást, amit a világfölfordulásban mindentől elvonuló, az eseményektől magát függetlenítő, csendéletet festő Perlrott keltett Hajnalban. Festőnknek nincs háborús tematikájú (ellentétben mesterével, Iványi-Grünwalddal) munkája. A következő, az 1916-os év nyarát a művésztelepen⁴² töltő Kassák Lajos is meghallja a háború fenyegető hangjait, *„az orosz hadifoglyok bús férfikórusát”*, és alapvetően a háború kiszolgáltatottjaival szolidáris. Szerkeszti *A Tett* nemzetközi számát, a művésztelepen elsősorban a sógorára, Uitz Bélára figyel. Perlrott szerint *„állandóan a tüdőbetegségével bajlódik. /.../ A sorozó bizottságok szemei elől szeretne elrejtőzködni. Mindenkiel jóban van, de azért vigyáz, hogy senki ne férközhessen egészen közel hozzá. Akárha üvegbura alatt élne. /.../ Legföljebb egy festőnő van itt, s ők kettesben mintha megértenék egymást.”*⁴³ A Kassák emlegette festőnő, Gráber Margit, Iványi-Grünwald tanítványa, aki ugyancsak földézte kecskeméti élményeit: *„nem felejttem el az első benyomásomat, ami a Művésztelep kertjében fogadott. Ott ült a Mester, szokott könnyed eleganciájában, ámde mezítláb. A ház lépcsőjén Perlrott Csabával és egy Matyókó nevű fiatal festővel pénzeket dobáltak, magyarul snüroztak, mint az utcagyerekek.”* Gráber a megidézett humoros jeleneten túl nem mulasztja el felsorolni az ott dolgozó kollégákat (1916 nyaráról Kassákot és a sógorát, Uitz Bélát) és a Tanácsköztársaság lendületes majd vészterhessé vált időszakának művésztelepi (Kosztá József, Tornyai János

---

Magyar festők a Salon d'Automne kiállításain (1903–1913) és Magyar festők a Salon des Independants kiállításain (1905–1914). In: *Magyar Vadak Párizstól Nagybányáig 1904–1914*. Szerk.: Passuth Krisztina, Szücs György. Magyar Nemzeti Galéria, Bp., 2006. 319–325.

37 Ezt Kmetty János visszaemlékezéséből tudjuk, lásd: KM dokumentumai, 2009. 192–193.

38 Uitz Béla: *Erős Andor (1889–1914)*. *A Tett*, 1916. január 20. II. évf. 6. szám, 100. Lásd még: KM dokumentumai, 2009. 305–306.

39 A háborúból a művésztelepre sérülten visszatérő Matyókó Sándorral és többiekkel beszélgetve *„Csaba azt mondta, hogy nincs az a tűzvonal, amelyik őt megtanítaná imádkozni”* – jegyezte föl Járítz Józsa. Uaz, mint a 35. jegyzet.

40 *Isten szeme mindent lát!!!!* 1914. június, papír, ceruza, 275×447 mm, jelezve balra letről a közép felé: Gulyás Sándor + 1914. június + Csaba Vilmos + 1914. június + Darvasi István + 1914. június + Matyókó Sándor + 1914. június + Szabó Antal + 1914. június (Mgt., Bp.)

41 Hajnal József: *Földindulás. Levelek és elbeszélések*. Kecskemét, 1919. 27–28. Újraközlve: KM dokumentumai, 2009. 306–307.

42 Sümei György: *„A legprogresszívebb szabadságot, bátorságot szeretném.”* Kassák Lajos 1916-os, kecskeméti nyara. Forrás, 2012. március, 81–92.

43 Kassák Lajos: *Egy ember élete*. Magvető Kiadó, III. k. Bp., 1966. 992–1001.

stb.) és meghatározó városi figuráit (pl. Sinkó Ervin városparancsnok).⁴⁴ Perlrottnak – Iványi-Grünwald és Pátzay Pál mellett – vezetői szerepet szántak a művésztelep köztulajdonba vétele esetén⁴⁵, ám erre az idő rövidege miatt már nem kerülhetett sor.

Perlrott egy évtizedes hazai és külföldi tanulmányai után került Kecskemétre. Addigra a festői tapasztalatok és a kiküzdött egyéni alkotói gyakorlata sajátos fölfogású festőt érlelt meg benne. A merész kísérletező, a műveivel szélsőségesen elutasító véleményeket is provokáló festő az 1910-es évek elejére meghiggadt, az addigi tanulságokat és hatásokat szintetizálva dolgozott. Még az emberi test közvetlen tanulmányozását, a modell utáni rajzolást is szorgalmasan gyakorolja, és néhány kiemelkedő aktkompozíciója született.⁴⁶ Színes rajzai, festmények vázlatjai, előtanulmányai is maradtak fenn ebből a periódusából.⁴⁷

Portréi közül – a Herman Lipót említéséből tudott Béhr Hildaét kivéve – csak *Lówy Ödön arcképe*⁴⁸ tudjuk azonosítani.⁴⁹ Az újságíró, lapszerkesztő Lówy Ödön a *Magyar Alföld* hasábjain következetesen kiállt a művésztelep ügye, a modern művészet és Perlrott személye mellett. Kmetty János megfogalmazásában: „*A sajtóban voltak viták, Lówy Ödön dr. volt a sajtóvita lelke.*”⁵⁰ Ugyancsak Herman Lipót Naplójából tudjuk azt is, hogy Perlrott és Lówy már 1910-ben megismerkedtek, és ő lett a festő műveinek a legjelentősebb gyűjtője Kecskeméten.⁵¹ Az 1907-es, emblemikus *Önarcképe* után az 1910-es évek elején festhette az eredetileg Lówy Ödön gyűjteményébe tartozó *Önarckép szoborral* című kompozícióját.⁵² Ezen fölfokozott, Matisse és a fauves-ok színvilágát egybeolvasztó, expresszív előadásmódban mutatja be magát félfordulatban. A kételkedést

---

44 Gráber kecskeméti, 1919-es emlékidézésének zárómondata: „*Szomorú idők jártak. Mi Perlrott Csabával karácsonykor összeházasodtunk.*” Gráber Margit: *Emlékezések könyve*. Gondolat Kiadó, Bp., 1991. 7–9.

45 KM dokumentumai, 2009. 373.

46 *Akt-tanulmány*. Nyugat, 1913. VI. évf. II. k. 511., *Csaba Vilmos a Nyugatban*. Kecskeméti Lapok, 1913. október 3. 2. Újraközl: KM dokumentumai, 2009. 237. Perlrott aktstúdiumaiból a Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Gyűjteménye őriz nagyobb kollekciót. Lásd még: *Kettős női akt*, 1914, papír, ceruza, 23×27,5 cm, j. n. Ferenczy Múzeum, Szentendre, ltsz.: 2009. 13.

47 *Fák*, 1910-es évek eleje, MNG. Rajzai közé számítjuk az életműben társtalán humoros kompozícióját: *Az elromlott kocsi*, Színházi Élet. 1918. 30. sz. 17. Ugyanezen lapszám 20. oldalán jelent meg *Csaba bácsi, nincs melege?* címen Dabis Rózsa Perlrott-karikatúrája.

48 Dr. Lówy Ödön (1881–1936) ügyvéd, publicista, a kecskeméti szociáldemokrata pártszervezet egyik alapítója, a munkásbiztosító kecskeméti kerületi pénztárának a vezetője, a szociáldemokrata *Magyar Alföld* munkatársa (1911. aug. – 1914. közepe). 1914-ben *Az Alföld* címen négy lapszámot megért folyóiratot szerkesztett, amelyben Dobrovics Péter festőművész két írását is közölte. Romsics Ignác: „*Az Alföld*” – *Kecskeméten. Adalékok a századelő sajtótörténetéhez*. Forrás, 1975. november, VII. évf. 11. sz. 58–62.

49 *Lówy Ödön arcképe*, papír, pasztell, 68×48 cm, j. l. k.: Perlrott Csaba Vilmos, Katona József Múzeum, ltsz.: 81. 792

50 Kmetty János: *Én Kecskeméten kétszer laktam*. KM dokumentumai. 2009. 192–193.

51 A Földes Sáránál (Bp., Szent István krt. 20.) megmaradt, legalább húsz Perlrott Csaba festményt tartalmazó Lówy Ödön-hagyatékából, az 1970-es évek közepén Kecskemét városa megvásárolta: a *Kálvária*, *Don kanyar*, *Lówy Ödön arcképe* című festményeket.

52 *Önarckép szoborral*, 1910 körül, vászon, olaj, 76,5×64 cm, j. n. (Mgt.). *Modern magyar festészet 1892–1919*. Szerk.: Kieselbach Tamás. Bp., 2003. 711. Perlrott 1910-es évtizedbeli műveiből jelentős együttest reprodukáltak ebben a kötetben: 653., 654., 656., 677., 679., 684., 693., 700., 742., 752., 774., 775., 788., 804., 807., 821., 822., 823., 824., 825., 829., 830., 832., 835., 839., 841., 845.

és magabiztosságot egyaránt sugalló tekintetű alkotó a művészetet jelképező szoborra mutat, mert ezzel a kisplasztikával örökítette meg önmagát.⁵³ „*Itt a modern Pygmalion szerepét vállalja, akinek démiurgusként a legfőbb vágya, hogy újra életet leheljen a művészetbe. Ez a program a kecskeméti időszak csendéleteiben került kidolgozásra, ahol szoborszerűen beállított modellek válaszként a klasszikus művészetből idézett és csendéleti képként felhasznált szoborkompozíciókra. A képeken a modellek szobrokká változnak, a szobrok életre kelnek.*”⁵⁴

A szobor a képben önmaga jelentéskörein túl talán arra is utalhat, hogy a festményei síkjában, a két dimenzióban megjelenített plasztikák a harmadik dimenzió, a térbeliség, a térbe helyezettség illúziójával is képesek bővíteni, gazdagítani ezeknek a műveknek a jelentéstartományát. A csendéleti szituációban (drapériás asztalon, tálban gyümölcs, virágok, a háttér – néha drapériás – előtt) egybeszerkesztett, fölmutatott „kép a képben” elem és plasztika együttesének szinte programdarabja lehetne az 1912-es *Virágcsendélet*.⁵⁵ A szobortörző félig háttal van a csendéleti tárgyak között, a falon a szobor feje takarja a keretes kép alsó részét. A legkülönösebb a kompozíció bal felén lévő, Medgyessy Ferenc: *Három grácia* (1911) szobra⁵⁶ egy kis tárgyon megjelenítve. A háttér stilizált festménye, a szobortörző és a dekoratív jelenet együttesen többszólamú, a vizuális művészetek sokféleségét egyéni festői kontaminációjával, szuggesztíven hirdeti. Perlrott 1910-es évekbeli csendéleteinek formailag és motívumfőhasználásában is nagyon változatos világában egy-egy opuson a plasztikai együttes kerül a kompozíció centrumába⁵⁷, más esetekben egymás mellé rendeltlen kiegyenlítettebben jelenik meg a motívumegyüttes a festmény textúrájában. Ezen fontos kompozícióképző formai elemekről Perlrott a többalakos enteriőr képein sem mond le. A *Modellek*⁵⁸ mozgalmas, négy változatos helyzetű, öltözetű és szintulajdonságú nőalakot sötét háttér előtt bemutató kompozíció bal oldalán, mintegy a törtfehéren világító asztalterítő-drapérián fókuszba állítva szobor, mellette keretes, többalakos festmény. Mindezek a mozgás keltette dinamikát fokozó szerepűek is lehetnek. Talán az 1914-ben festett *Kompozíció*⁵⁹ (három nőalak festői enigmáiban megmozgatott drapériákban, a *Modellek* előzménye lehet) tartal-

53 Perlrott életművének változatos szobortartalmi és „kép a képben” kompozíciói részletes elemzést, önálló tanulmányt érdemelnének.

54 *Szenvedély és ráció. Perlrott Csaba Vilmos 1880–1955 szentendrei életmű-kiállításáról* (Ferenczy Múzeum, 2015. jún. 5. – szept. 6. szülő ismertetőjében fogalmazta ezt meg Kopócsy Anna: *A festő Pygmalion*. Perlrott Csaba Vilmos életmű-kiállítása. Új Művészet, 2015. augusztus, 12–14. Ezen írás a szentendrei katalógusban megjelent fejezet (Perlrott Csaba Vilmos a Kecskeméti Művésztelepen) ártírt és dokumentumokkal bővített változata.

55 *Virágcsendélet*, 1912, vászon, olaj, 91×73 cm, j. j. l.: Perlrott Csaba 912. Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg, ltsz.: 78. 81.

56 Perlrott egyaránt kompozícióiba emel klasszikus szobrokat (Ares Borghese stb.) és a kortásai alkotásait, Medgyessy *Három gráciája* mellett Ferenczy Noémi műveit.

57 *Szobor-csendélet*, 1916, vászon, olaj, 118×95,5 cm, j. b. l.: Perlrott Csaba V MNG, ltsz.: 4947, *Csendélet szoborral*, vászon, olaj, 80×65 cm, j. b. l.: Perlrott Csaba V. Paris (Mgt.), *Önarckép Zifferrel és almákkal*, vászon, olaj, 86×76 cm, j. b. f.: Perlrott Csaba (Mgt.), *Csendélet Hebe szoborral*, 1914, vászon, olaj, 113×98,5 cm, j. j. l.: Perlrott Csaba V. 914 (Mgt.), *Csendélet karosszékben*, 1912, vászon, olaj, 79,5×60 cm, j. b. l.: Perlrott Csaba 912, MNG, *Csendélet*, 1917, fa, olaj, 59,2×80 cm, j. b. l.: Perlrott Csaba 1917, MNG, ltsz.: 5291, *Csendélet*, vászon, olaj, 100×75,5 cm, j. j. f.: Perlrott Csaba Ferenczy Múzeum, Szentendre, ltsz.: 77.13

58 *Modellek*, fa, olaj, 100×119 cm, j. b. l.: Perlrott Csaba V. MNG, ltsz.: FK 10. 159

59 *Kompozíció*, 1914, vászon, olaj, 100×75 cm, j. b. f.: Perlrott Csaba 914., Katona József Múzeum, Kecskemét, ltsz. 72. 218.

mazza a legkülönösebb, matisse-i reminiszcenciákat is sugalló, világos háttérű, stilizált, dekoratív képet, a festmény sötét háttérét adó drapériára föltűzve. Ez itt klasszikus kép-idézet, a saját vizuális világát erősítő, sokszínűsítő, Perlrott által nagyrabecsült és sokra tartott, szervesült vendégelem. Erről a festményről írta Szabó Júlia, hogy Perlrott „1914-ben még az Avignoni kisasszonyok témájának klasszicizáló kecskeméti változatát is megfesti, meztelen és felöltözött nyilvánosházi lányokkal”.⁶⁰

Perlrott a bibliai, az Ó- vagy az Újszövetségből vett figurákat⁶¹, illetve kulcsfontosságú jeleneteket⁶² földolgozó, zömében zsúfolt, sokalakos kompozícióin spanyolországi, főképp El Greco szellemiségének hatása⁶³ érvényesül. Emellett talán szeretett édesanyjának vallásossága is, amit a gyerekkorából életre szóló emlékként magával vitt, átsugárzik valamelyest.⁶⁴ (A keresztény ikonográfia témaköréből táplálkozó figurái és jelenetei 1919 után egy teljesebb képprogrammá gazdagodnak.)

Szakrális kompozíciói ellentétéként értékelhetjük a *Modellek* festői feldolgozását ugyanúgy, mint a *Fürdőző fiúk* és a *Fürdőző katonák*, mozgalmas, fiatal férfitesteket természetbeni mozgásukban, plasztikus valóságosságukban (nem csupán tájélenkítő staffázs figurákként!) megmutató kompozíciókat.⁶⁵ A művésztelepeken való egymásra hatások sűrű, jobbára nehezen kibogozható hálójában nemcsak a mesterek hatnak a tanítványokra, hanem a szellemi partnerek, barátok, kollégák is inspirálhatják egymást. Ilyen inspirációs kölcsönhatásban tételezhetjük a művészettörténeti helyét a *Koncert* című kompozíciójának⁶⁶, amelynek központi, furulyázó figurája Kmetty János hasonló tematikájú kompozícióján a Perlrottéhoz hasonló beállításban tűnik föl.⁶⁷

60 Szabó Júlia: *A magyar aktivizmus művészete 1915–1927*. Corvina, 1981. 38.

61 Mózes, 1910 körül, papír, kréta, 87×59,5 cm, j. n. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, ltsz.: 86. 179.

62 *Káin és Ábel*, 1910 körül, papír, kréta, 87×60 cm, j. n. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, ltsz.: 86. 178, *Három királyok*, 1910 körül, papír, kréta, 29×26,4 cm, j. j. l.: Perlrott Csaba Vilmos, Katona József Múzeum, Kecskemét, ltsz.: 73. 303, *Levétel a keresztről*, 1911 körül, vászon, olaj, 92×72 cm, j. n. MNG, ltsz.: 5492, *Mária mennybemenetele*, 1911, papír, kréta, 45,5×32,2 cm, j. b. l.: Perlrott Csaba Madrid 911, MNG, ltsz.: F 78. 2.

63 *Krisztus halála* (El Greco után), 1911, vászon, olaj, 89×60 cm, j. b. f.: Perlrott Csaba Madrid 911 (Julius Art Galéria). Készített egyéb másolatot is: Perlrott Csaba Vilmos: Másolat Chasseriau után. Jelezve alul jobbra: Chasseriau után Perlrott Csaba Paris 914 Magyar Nemzeti Reneszansz Társaság I. Aukciója. Katalógus. Bp., 1921. 27.

64 „Édesanyám!...! Bájos szellemű és nemes lelkű nő volt. /.../ Nagyon érzékeny volt, és nagyon szerette gyermekeit. /.../ A vallásosságban keresett csöndet és békességet. – Hígygyétek el – szokta mondani –, csak a hit ad erőt és türelmet az embereknek. Hitt a pokolban és minden túlvilágban.” Perlrott Csaba Vilmos: *Magamról*. In: *Perlrott-Csaba Vilmos művészete*. Bornemisza Géza előszavával. Dante Könyvkiadó, Bp., 1929. 9–14.

65 *Fürdőző fiúk*, 1910 körül, vászon, olaj, 77,5×91 cm, j. n. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, ltsz.: 73. 259 (Ezt az alföldi tájba helyezett kompozíciót festhette Kecskeméten.)

Fürdőző katonák, 1910-es évek, vászon, olaj, 65,5×75 cm, j. j. l.: Csaba Vilmos, Ferenczy Múzeum, Szentendre, ltsz.: 74. 18.

66 *Koncert*, 1912 körül, vászon, olaj, 88×62 cm, j. l. k.: Perlrott Csaba V. Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum, Győr, ltsz.: K 85. 35. 1.

67 *Koncert*, 1918, vászon, olaj, 80×100 cm. Kmetty János: *Festő voltam és vagyok*. Corvina Kiadó, Bp., 1976. 25.

Kecskeméti városképek

A városkép jellemző nézetből ábrázolt, több városképi elemet (épület, tér, köztéri szobor stb.) magába foglaló együttes. A síkságon épült városok képe különbözik a váras, hegyen, dombon, magaslaton megépült települések képétől. Ezekhez evidens módon tapadnak történeti mondák és a girbegurba utcáik, középkori elemeket is tartalmazó épületeik a történelem levegőjét árasztják, s ezért e városoknak a hangulatába (az ábrázolásokéba is) befészkelte magát egy romantikus attitűd, amely esetenként nosztalgiát ébreszthet a szemlélőben. Az alföldi városokról fennmaradt városképeken az épületeknek, a házak halmazának az égre, elsősorban a horizontra rajzolódik a sziluettje, és valóban ez a jellegzetesség teszi egyedivé, különbözteti meg az előbb említettektől. Kecskemét jellegzetes, nagy kiterjedésű alföldi halmaztelepülés, amely a 19. század végéig megőrizte ezt a jellegét: központi, városias magját gyűrűszerűen vette közre a földszintes házak tömege, azon túl pedig tanyák övezték. A legkorábbi, céhleveles városkép, Prixner Gottfried 1806-os rézmetszete délről mutatja be a települést. A legkiemelkedőbb, égbe nyúló városképi elemek a templomok, balról jobbra haladva: piarista, mellette balra a rendház (a jobb szárny csak 1825-től épült, nem szerepel rajta), a nagytemplom, mögötte a katonai kórház, a református templom és a ferencesek együttese, a jobb szélén a Szentháromság-oszlop. E kimagasló, centrális épületeket közrefogják – a metszeten a középtérben és a templomok között – nagy mennyiségben földszintes lakóházak. Ezek főleg zsupp- vagy nádfedésűek, nyeregtetősök, sok esetben deszkaoromzatosak, amelyeken olykor-olykor föltűnik a tetőszelent tartó ágasfa is. Az udvarokat fakerítések vagy növényösvények határolják. Az előtérben szélmalom, mellette a földön zsákok és zsákoló, a középtérben hatigás szekér, mellette egy lovas, és állatok teszik elevenné, életszerűvé a látványt. A bal sarok szőlődombja, az előtér életképi elemei és a falusias lakóházak halmaza együttesen erősítik a mezőgazdasági termelés fontosságát, a mezőváros alapjellegét hangsúlyozva. A metszetek (pl. Szokolay Hártó János – Karacs Ferenc 1829-ese is⁶⁸) történeti és építészeti források, mivel hűségesen és pontosan (esetenként a síkművészet megkövetelte torzításokkal) felsorolják az egyházi és középületeket, a városkép alig változó meghatározóit és a paraszt vagy parasztpolgári lakóházak tömegét, ezzel is kidomborítva Kecskemét tipikus mezővárosjellegét, halmaztelepülés-voltát. A városképes céhlevelek korszaka után, a 19. század közepétől városleírásokhoz, településismertetőkhöz a szerkesztők és kiadók igyekeztek városképeket is adni. A nagyobb látószögű, a teljes település képét megmutatók⁶⁹ helyett a jellegzetes részletek, városterek, egyes épületek vagy épületegyüttesek megjelenítésére tevődött a hangsúly.⁷⁰ A korszak legnagyobb könyvkiadói vállalkozása, *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen* – ahogy előzőleg Kubinyi-Vahoté is – címében is jelzi, hogy a szövegek mellé képeket is ad. Az

68 Sümegi György: *Bács-Kiskun művészettörténete. 8. rész. A kúriától az útszéli keresztig*. Forrás, 1976/10. 94–95.

69 Pl. Kubinyi Ferenc–Vahot Imre (szerk.): *Magyarország és Erdély képekben*. Pest, 1853 ennek a *Kecskemét és a kecskeméti puszták* fejezete hasonló kiadásban (szerk.: Sümegi György, Kecskemét, 1980).

70 Pl. *Adatok a kecskeméti református főiskola történetéhez*. Vasárnapi Ujság, 1857. 21. sz. 184., *Nyilvános nőnevelde Kecskeméten*. Rajz: Frank Károly városi rajztanár. Vasárnapi Ujság, 1862. 44. sz. 526.

önállósuló városképek rajzolók és metszők kezén szaporodtak, majd a képeslapokon és fényképeken⁷¹ már nagyobb mennyiségben lehetett terjeszteni.

A 20. század első évtizedében a nagyütemű városiasodás, az új építkezések méreteiben kiterjesztették a centrumot, jelentősen megnövelték a városközpontot. De még ekkor is a legmagasabb, az eget ostromoló, tornyaikkal a felhőkét pásztázó épületek az Isten házai, a templomok maradtak. Perlrott festményeinek jellegzetes, különálló együttesét alkotják városi tájképei, kecskeméti városképei. Az alföldi városok nagy részében megszokott városképi látvány Perlrott szülővárosában, Békéscsabán is a kecskemétihez alapvetően hasonló jellegzetességeket mutathatott. Ám mégis, talán éppen a földszintes, egyhangú háztömegből merész ívelésükkel fölfelé törő, az égbe mutató tornyok tették sajátossá és egyedien vonzóvá a városképi látványt, Kecskemétet, az új építészet⁷² fontos architektúráival akkor dinamikusabban fejlesztett várost. Erdei Ferencnek, az 1900-as évek elejétől emelt épületek látványával is számoló meghatározása szerint: „*Tornyok és paloták hivaalkodnak a város közepén, amelyekről nem tudja a néző, hogy szépek vagy torznak tartsa-e őket, csak azt érzi, hogy ilyeneket még nem látott, és ámul fölöttük.*”⁷³

Perlrott képsorozatának kezdődarabja az Iványi-Grünwald Béla⁷⁴ és több, a művésztelepen dolgozó alkotó által is megfestett⁷⁵, a város legfestőibb részlete, a Barátok temploma az előtte lévő Kálváriával. Perlrott első megfogalmazásának⁷⁶ a figuráiban a korábbi szakrális műveinek szentjei élnek tovább. Az ívelt, izzó fényességű kerítés és a lila színnel, tört síkokkal megfogalmazott a Ferences templomtorony közötti szűk térben egy nagyon határozottan fogalmazott sötétlila háromszög. A fák, a háttal álló református templomtest és az ég komor kékjének együttesen sötét színvilágából a református templom világító tornya, mint fölkiáltójel tűnik elő a kép függőleges centrumában. A *Kálvária* második példányán⁷⁷ az architektúrába illesztett háromszög hangsúlytalanabb lett az eléje helyezett, szinte játékosan csipkézett sötétzöld falombozattól. Színvilágában az első opus komorabb hangolásától eltérve a teltebb narancs és az izzó vörös erősödött föl (a keresztszár, a támvíj teteje és a ref. templom tetővége is vörös itt). „*Az 1911 nyarán festett Kálvária egyetlen lobogó vízióban foglalja össze Perlrott festői tapasztalatait, és megelőlegezi egyéni stílusának további irányát: a fauve színekkel megfestett kép, akár az expresszionizmus előfutáraként is értékelhető.*”⁷⁸

71 Pl. *Képek Kecskemétről*. Szerk.: Kain Albert. Magyarország, 1909. 6., 79., 89., 100., 103. Kecskeméti városképek több kiállításon és kiadványban szerepeltek az elmúlt évtizedekben is, de monografikus földolgozásuk nem készült el.

72 Az „új” Kecskemét. *Kecskemét új középületei*. Interieur, 1912. I. évf. 15–16. szám, 19., 21., Sümegi György: *Építészeti törekvések Kecskeméten a századfordulón 1890–1919*. In: Bács-Kiskun megye múltjából IX. Szerk.: Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1987. 357–422.

73 Erdei Ferenc: *Futóhomok*. III. kiadás, Bp., 1977. 83–84.

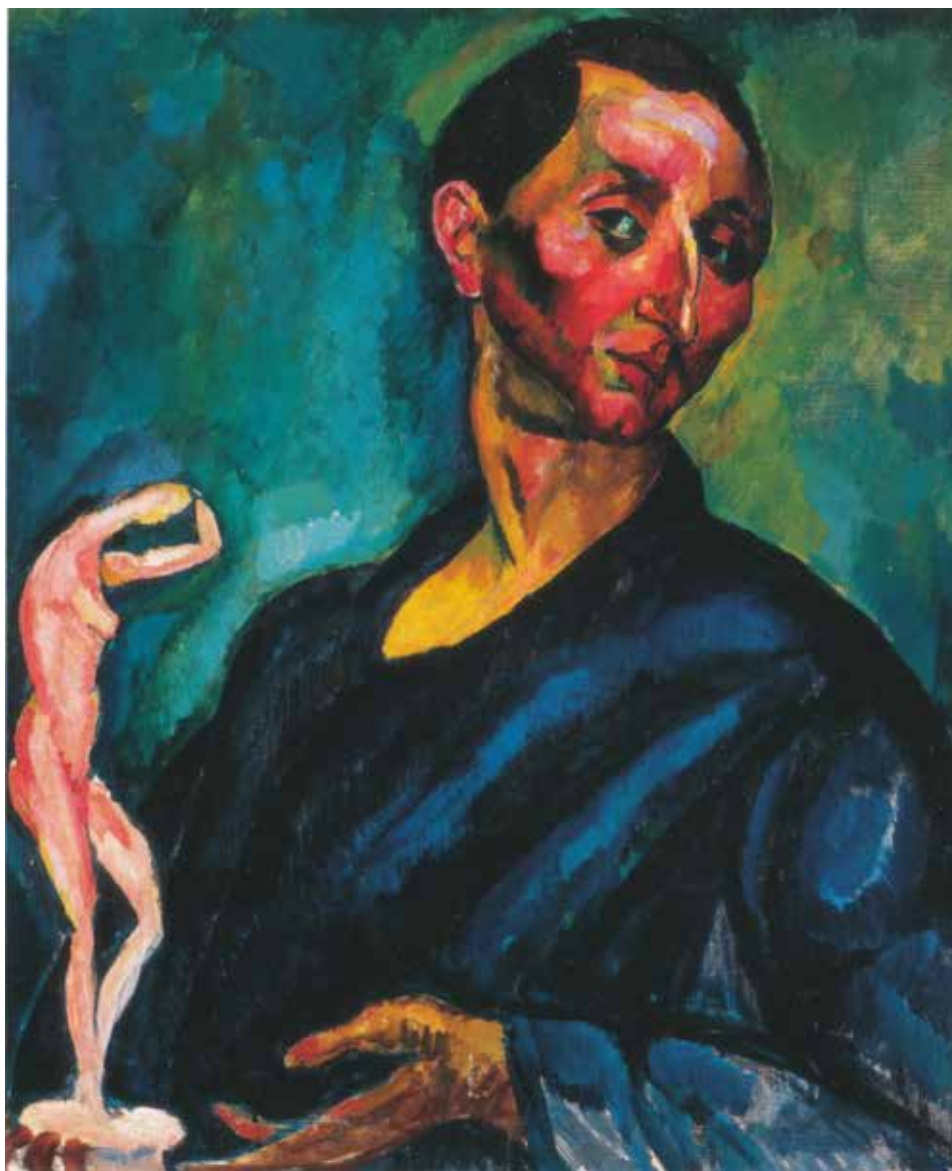
74 Szabó László: *Iványi-Grünwald*. Corvina, 2007. Képek 41., 42.

75 Sümegi György: *A Kecskeméti Művésztelep (1909–1919)*. Corvina, 2011. 44., 45., 51., 62., 96. képek.

76 *Kálvária*, 1911, papír vászonra kasírozva, 100×80 cm, j. n. Katona József Múzeum, Kecskemét, ltsz.: 68.191. Ezt megelőzően festhette a *Kálvária* című tanulmányát (Mgt.). Monori Laura: *Perlrott Csaba Vilmos kecskeméti városképei*. In: *A Kecskeméti Művésztelep első korszaka (1909–1919). Tanulmányok*. Adattár. Szerk.: ifj. Gyergyádesz László és Osztényi Éva. Kecskemét, 2012. 51–60.

77 *Kálvária*, 1911, vászon, olaj, 100×85 cm, j. j. l.: Perlrott (Kecskemét Megyei Jogú Város tulajdona).

78 Boros Judit: *Perlrott Csaba Vilmos szintetizáló festészete*. In: *Magyar Vadak Párizstól Nagybányáig 1904–1914*. Szerk.: Passuth Krisztina, Szücs György. Magyar Nemzeti Galéria, 2006. 235–245.

Önarckép szoborral, 1910 körül (Kieselbach Tamás-gyűjtemény)

Három királyok, 1910 körül (Katona József Múzeum, Kecskemét)

Család, 1910-es évek (Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba)

Csendélet kancsóval, 1910 körül (Katona József Múzeum, Kecskemét)

Don-kanyar, 1910 körül (Kecskemét város tulajdona)

Kálvária, 1911 (Kecskemét város tulajdona)

Káltvária, 1913–14 (Kecskemét város tulajdona)

Kecskeméti utca (Luther-udvar), 1910-es utca eleje (Janus Pannónius Múzeum, Pécs)

Kecskeméti részlet, 1913 (Katona József Múzeum, Kecskemét)

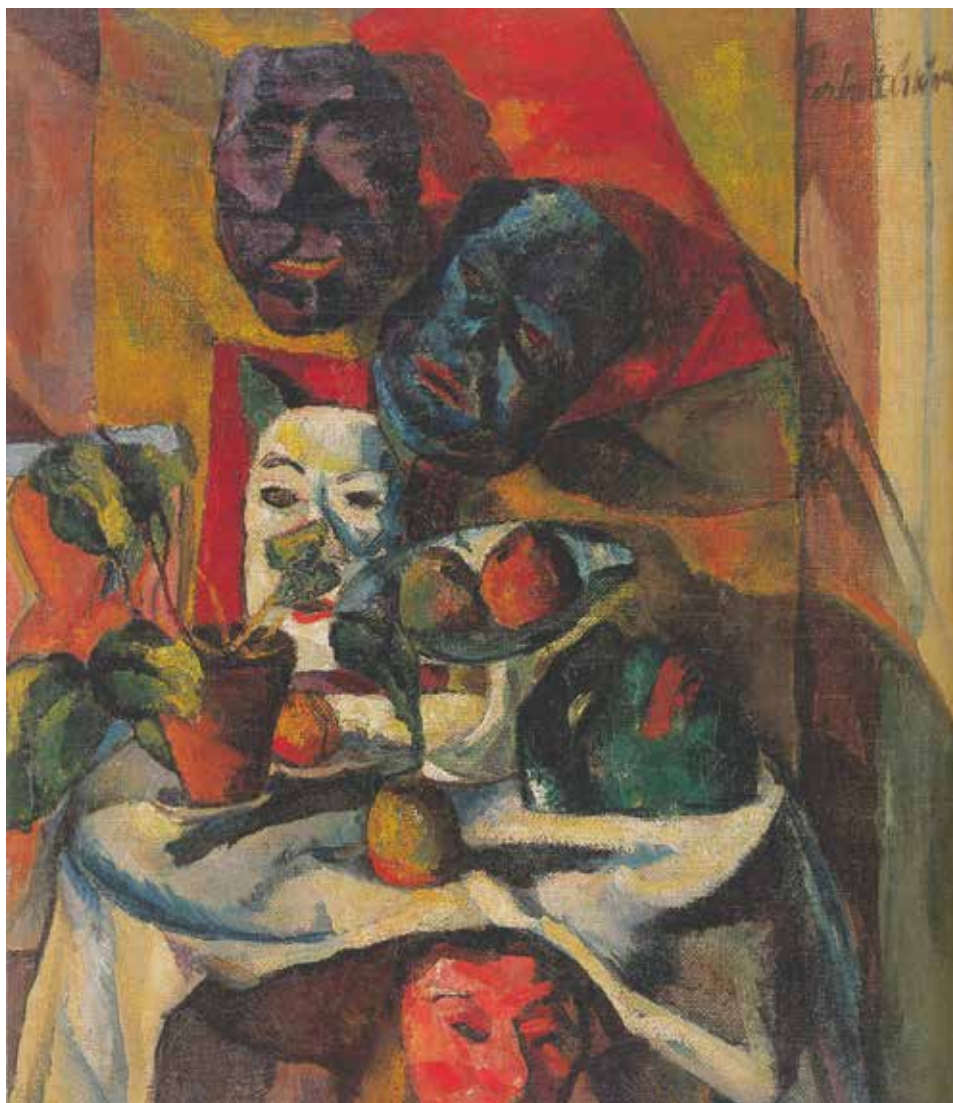
Katona József szobra a Műkertben, 1916 (magántulajdon)

Csendélet őszibarackkal, 1915 körül (magántulajdon)

Virágszendélet, 1912 (Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg)

Csendélet maszkokkal, 1923–24 (Városi Képtár – Deák Gyűjtemény, Székesfehérvár)

Csendélet (órával), 1920 körül (Katona József Múzeum, Kecskemét)

Párizs, Notre Dame, 1926 (Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba)

Kettős arckép (Gráber Margit, Perlrótt Csaba Vilmos), 1925 (Katona József Múzeum, Kecskemét)

Perlrottnak az elkövetkező években festett városképei közül az 1913-as datálású *Kecskeméti részlet*⁷⁹ című kompozíciója az 1912-es művésztelepi műterembérleti tartozása kiegyenlítésekként került a Városi Múzeum gyűjteményébe 1913-ban.⁸⁰ Kecskeméti tájaiból három kompozícióját kiállította a művésztelep 1913. októberi kiállításán, s a helyi kritika elismeréssel nyugtázta: „Csaba Vilmos a kecskeméti művésztelepen izmosodott a magyar képzőművészet egyik legérdekesebb, legforradalmibb harcosává, s az energiát, amellyel küzdelmeit végigharcolja, a kecskeméti talaj erejéből merítette. Most kiállított képei is mind kecskeméti tárgyúak: a kecskeméti táj csodálatos melankóliájával, a barátok temploma eredeti színezésével, a kórházi táj pedig sötét lombjával ér el különös hatást.”⁸¹

Kecskemét jellegzetes városképi részleteiről, fontos épületegyütteseiről a megfestett alkotásoknak kiállításokon – és publikációkban – történő közönség elé tárása a művésztelep konfliktusokkal árnyalt ügyét is sikeresen vitte előre. Ugyanis a városvezetés magáévá tette a múzeum- és könyvtárbizottság javaslatát, hogy „a mai Kecskemétnek egyes jellemző részletei, melyek már a jelenben és a közeljövőben lefolyó építkezések és más átalakulások következtében el fognak tűnni, a jövő nemzedék számára mint kortörténeti adatok örökíttessenek meg, és az azokról készített képek a városi múzeumban elhelyeztessenek”.⁸² A kívánatosnak tartott részleteket, az elkészítendő festmények méretét („körülbelül 70×100 cm-nyi terjedelem találtatik megfelelőnek, s vagy ez, vagy ennek kétszerese használandó”) és az árát („300–350 korona”) is meghatározzák. Mindezeket túl dr. Szilády Károly múzeum- és könyvtárigazgatót Iványi-Grünwald Béla mesterrel együtt fölkérik, hogy „a festmények elkészítése körül irányadónak tekintendő további direktívákat a festésre vállalkozó művészeknek adják meg”. A Nemes Marcell-kollekció elfogadásával biztosítani vállalt éves műtárgyvásárlási keretet (3000 korona) így próbálták praktikusán, a saját lakókörnyezetükről készített „festői jelentések” készíttetésével megoldani, mivel ilyen műveket 1912-ben már vásároltak.⁸³ A részletesen megfogalmazott városkép készítési program további fontos alkotások létrejöttét segíthette⁸⁴, előremutató, és talán egyedüli is volt a saját korában.⁸⁵ Perlrott – ahogyan több művésztelepi festőkollégája is – nemcsak a program megfogalmazása után, hanem már előtte fölfedezte a várost mint témát, hiszen a szabadban festés igényét hozták magukkal. A teljes kecskeméti alkotói periódusán végigvonul a városkép egyénien motivált megfogalmazási kísérlete. Életművében a nagybányai, majd később

79 *Kecskeméti részlet*, 1913, vászon, olaj, 109×94 cm, j. b. l.: Perlrott-Csaba 913 Katona József Múzeum, Kecskemét, ltsz.: 56. 80.

80 KM dokumentumai, 2009. 205–209., 235–236., 238–241.

81 (Sz. J. = Székely János): *A művésztelep kiállítása*. Kecskeméti Lapok, 1913. október 28. 1–2. Újraközl.: KM dokumentumai, 2009. 256–258.

82 KM dokumentumai, 2009. 267.

83 Sümegi György: *A Kecskeméti Művésztelep (1909–1919)*. Corvina, 2011. 93. jegyzet.

84 „Én és Andor /Erős – SGy/ festettünk városi képeket.” KM dokumentumai, 2009. 192. Kmetty János, visszaemlékezésében, hat évtized távolából is fontosnak tartotta megjegyezni ezt, mivel ő és Erős Andor is több ilyen kompozíciót festettek, amelyek közül néhány a Kecskeméti Képtárba is került: Erős Andor: *Kecskeméti temető*, 1913, vászon, olaj, 91×100 cm, j. j. l.: Erős András 913. XI. 29. Katona József Múzeum, Kecskemét, ltsz.: 56. 74, Kmetty János: *A kecskeméti vásártér*, 1913, vászon, olaj, 80×120 cm, j. j. l.: Kmetty János 1913 Katona József Múzeum, Kecskemét, ltsz.: 56. 118.

85 „A főváros nem volt festői téma. Nincs Budapest ikonográfia. /.../A századforduló és a századelő éveiben, amikor Budapest a leglátványosabban fejlődött, a progresszív festők nem Budapesten éltek. Nagybánya idilli elszigeteltségében plein air, azaz természetes fényben látott tájakat festettek.” Forgács Éva: *Budapest, a fehér folt. A főváros hiánya a huszadik század eleji magyar festészetben*. Holmi, 2005. 9. szám, 1127–1146.

párizsi és szentendrei városképei megalkotása közötti idősávban jönnek létre a síkságra épített várost megjelenítő festményei. Ezek egyik legkorábbika lehet a *Donkanyar*⁸⁶, amely a legkorábbi fauve-os, Matisse-os lila-mélykék színegyüttesben mutatja meg a Nagytemplomot az 1970-es években lebontott⁸⁷ fontos városképpontból, a legendás Donkanyarból – hátulról. Van olyan kompozíciója, amelyen több templomot egy kompozícióba foglal: a piarista templomot és rendházat – a fundusával együtt –, az Ybl Miklós tervezte evangélikus és görögkeleti együttesét ugyancsak hátulról fölvevő nézőpontjából vetíti elének nagyhatású kompozícióján.⁸⁸ A Nagy-, a Czollner téri és a görögkeleti templomok további, önálló festményeinek a főszereplői lettek. Több publikációban is helytelenül *Külváros* címen jelzett festménye a főtéren 1913-ban megépült, Mende Valér tervezte Luther-palotának a változatos architektúrális tömbjét és az udvarát mutatja hátulról.⁸⁹ A nézőpont szokatlanul merész megválasztása (épületet hátulról bemutatni), az egyéni színhasználat és a külvárosi részletek megragadása együtt azt jelzi, hogy Perlrott átgondolt festői program szerint dolgozott.

Városképeinek záróköve talán az a furcsa, egész alakos szobrot megjelenítő 1916-os kompozíció, amelyről az épülő, új művésztelepet bemutató kortársi leírás ezt rögzíti: „Végighaladunk a főúton; hatalmas rondóba torkollik, melynek közepén Katona Józsefnek valami régi, groteszk szobrával találjuk szembe magunkat. Ettől a szobortól jobbra épül a művésztelep.”⁹⁰ Perlrott az idézett cikkben felsorolt hármast, a rondót, a szobrot és a művésztelepet egy kompozícióban jeleníti meg. A Műkertnek ezt a virággruppos, a városi főkertész lakása előtt, bizonyosan általa igényesen kialakított, mutatós részt több művésztelepi alkotó megfestette⁹¹, de egyedül Perlrott tette a kompozíciója tengelyébe a groteszk szobrot. Ismerünk egy korábbi, szoborkertet, vagy talán inkább szabadtéri szobrászműtermet alakokkal együtt, árnyas fák között-alatt megjelenítő korábbi festményét, de olyat nem, ahol a számos alkotásán szereplő kispasztikák, szobrok megfogalmazása után egy egész alakos köztéri mű válik főszereplővé, a festmény centrumába rendezve. Célkúti Züllich Rudolf szobra (az egyik első köztéri pasztika) a Nemzeti Színház kertjében történő fölállítása után nagy vitát kavart⁹², amelynek a kecskeméti számúzetés lett a végeredménye. Perlrott egyéni gondolkodását mutatja, hogy kortársaival szemben (a szobrot nem jelenítik meg) ő az írótlót magasba tartó, furcsa mozgású, egész alakos pasztikát az ónöntvény hamuszürke színével, a virággruppot lilás rózsaszín és piros égő színekkel, a többi, burjánzóan gazdag növényzetet a zöld árnyalataival ábrázolja a tőle szokatlanul nyugodt égboltozat előtt. A kép jobb szélén a piros tetős festőiskola tömbje (ott Perlrott

86 *Donkanyar*, 1910, vászon, olaj, 56×64 cm, j. b. l.: Perlrott Csaba. Lówy Ödön hagyatékából, Kecskemét Megyei Jogú Város tulajdona.

87 Sümegi György: *Városkép és toronydaru – Kecskemét, 1978, 1979...* Forrás, 1979. július, XI. évf. 7. szám, 84–87.

88 *Koraősz Kecskeméten*, 1915, vászon, olaj, 72×91 cm, j. j. l.: Perlrott Csaba V. 1915 (Mgt.)

89 *Külváros (Kecskemét)*, 1913–14, vászon, olaj, 79×99 cm, j. b. l.: Perlrott Csaba Janus Pannonius Múzeum, Pécs, ltsz.: 69. 145.

90 Dániel József: *A kecskeméti művésztelep*. Budapesti Hírlap, 1911. június 3. 12–13. Újra: KM dokumentumai, 2009. 130–133.

91 Ferkai Jenő, Gábor Jenő, Gulyás Sándor, Csáky László, Janesitz Henrik stb.

92 Benkő Zsuzsanna: *Katona és Lendvay – Züllich Rudolf és Dunaiszky László szobrai a korabeli sajtó tükrében*. In: „Képes világ”. Tudományos konferencia a 19. századi magyarországi illusztrált sajtóról. Tanulmányok Budapest múltjából XXXIX. Szerk: Szvoboda Dománszky Gabriella. Bp., 2014. 317–330.

is tanított). Az élénk színvilágú Műkert-ábrázoláson tehát a gondozott rondó és a szobor a festőiskolával együtt képez fontos városképi együttest.

Perlrott Csaba Vilmos kecskeméti városképei szuggesztívvé élesített színvilággal, saját vizuális nyelvezetében, gyakran szokatlan és meglepő nézőpontból, de mindig a város építészeti értékei, épített környezete iránti elkötelezettséggel jelennek meg. A képek jelentékeny, fontos épületekkel bíró, vonzó települést tükröznek. Együttal képesek megsejtetni „a nagyvárosi ember fenségség utáni sóvárgását”.⁹³ Összességében elmondható, hogy Perlrott Csaba Vilmos magas szinten teremtette meg – természetesen több művészársával együtt – Kecskemét 1910-es évtizedének városkép-ikonográfiáját.

Perlrott Csaba Vilmosnak a Kecskeméti Művésztelepen festett kompozíciói feszes, sokszor darabosra vagy erőtől duzzadóan szinte szétrobbanóra formázott alakzatokban jelennek meg a vásznain (pl. akár épületrészek vagy felhők formájában). Befolyásolta őt a nagybányai és cézanne-i tájképfölfogás, Matisse és a fauves-ok dekorativitása ugyanúgy, mint El Greco hatása. Mindennek következtében színei fölfokozott, szinte agresszív kifejező erőssége expresszív vonásokat képes sűríteni egyéni festő előadásmódjába. Mindez a kecskeméti stílusterképekben és a korabeli magyar festészeti gyakorlatban is önálló helyet biztosít számára. A valóságos, a konkrét látványt rögzítő művein a kubisztikus és az expresszionista vonások bizonyos drámai kifejezőerővel párosulnak, és még a mennyboltot is élesen tagolva, a felhőket összetorlasztva jeleníti meg.

Sok dicsőséget szerzett önmagának és Kecskemétnek

Perlrott kecskeméti korszakának a kritikai fogadtatása az 1910-es években már higadtabb hangvételű, mint a pályakezdésének zajos elutasításai. A helyi, kecskeméti sajtóban a *Nyugatban* közölt *Akt-tanulmánya*⁹⁴ váltja ki a föltétlen elismerő hangot. Perlrott Csaba Vilmos „a közelmúltban sok dicsőséget és művészi elismerést szerzett önmagának és Kecskemét városának. A külföld számos metropolisában az ő képein keresztül ismerték meg Kecskemét közönségének műpártolását. Legutóbb Párizsban és Münchenben /.../ arattak kecskeméti tájképei osztatlan és szenzációs sikert.” Az írás „megalkuvást nem ismerő, modern és európai ízlésű kecskeméti festő”-nek aposztrofálja, aki a *Nyugatban* publikált rajzával is „mindenüttl nagy feltűnést keltett és osztatlan elismerést váltott ki”. Ennek az értékelésnek egyenes következménye, hogy a jegyző egy hivatalos iraton Iványi-Grünwald Béla „művésztelepi igazgató” után, a kolónia második legfontosabb embereként említi „Perlrott Csaba Vilmos mester”-t.⁹⁵ Dániel József azt tétélezi, hogy „elérhető csillagként ragyog feléje: az absztrakt naturalizmus”.⁹⁶ Ám az 1919-es Ernst múzeumbéli szereplése elismerő és bizonytalanokodó⁹⁷ ítéletet egyaránt kiváltott. A kiállítást rendező Lázár Béla

93 Gyáni Gábor: *A festett főváros történetei*. Holmi, 2005. 9. szám, 1127–1138.

94 *Nyugat*, 1913. II. k. 511. *Csaba Vilmos a Nyugatban*. Kecskeméti Lapok, 1913. október 3. 2. Újraközli: KM dokumentumai, 2009. 237.

95 *Horkay jegyző dr. Szilády Károly múzeum- és könyvtárigazgatónak*, 1913. nov. 13. KM dokumentumai, 2009. 345–352.

96 Dániel József: *Perlrott Csaba Vilmos*. Kecskeméti Ujság, 1918. július 18. 2. Újraközli: KM dokumentumai, 2009. 334–335.

97 „Perlrott Csaba az az önzetlen (szinte önkínzó) művész, aki annál nagyobbra szabja a problémát, minél kevesebb a megoldáshoz való ereje.” Kahána Mózes: *Ernst Múzeum-beli impressziókból*. MA, 1919. február 26. IV/12. 27. Újraközli: KM dokumentumai, 2009. 353–355. Az ugyancsak Kassák köréhez tartozó

így summáz: „*Perlrott hosszas belső viaskodás után emelkedik mind fennebb, tűz ki maga elé erős kompozíciós feladatokat, és oldja meg őket mélységesen lefokozott, belső tűzben égő színekben. /.../ Csupa élet, mozgalmasság, drámai hév van azokban a kissé rakoncátlan jelenségekben, melyeket élénk állít. /.../ Az egyszerűen lappangó drámaiságot pattantja ki, s ezt azután igaz eredetiséggel.*”⁹⁸ A két világháború közti és a második utáni évtizedekben kiállításai ismertetése és a tárlatkritika szintjén foglalkoztak az éppen bemutatott műveivel. Csupán néhány átfogóbb tanulmány (Hevesy Iváné⁹⁹, Elek Artúr¹⁰⁰, Rabinovszky Máriuszé) kísérli meg addigi munkássága tükrében alkotói törekvéseinek egyéni vonásait összegezni. A munkásságát bemutató magyar¹⁰¹ és német nyelvű¹⁰² összefoglaló kötetek után jelentek meg olyan művészettörténeti monográfiák¹⁰³ és műfaji szemlék¹⁰⁴, amelyekben még a nevét sem említik. A magyar művészettörténeti irodalomban az 1970-es évtizedben kezdődött, majd a következőben folytatódott és a 21. században újabb lendületet vett művészetének az újraértékelése. Perlrottot a Nyolcak¹⁰⁵, a magyar vadak, fauves-ok és az aktivisták¹⁰⁶ társutasának, majdnem közéjük tartozó alkotónak tételezi az utóbbi évtizedek magyar művészettörténeti irodalma. Pedig csak lázadó nagybányai és kecskeméti neós, újat akaró, saját belső meggyőződése és tehetsége szerint képeket alkotó, véleményét a világról szuggesztív, erős kifejezésű festményekben vizuálisan rögzítő festőművész. Szabad, független¹⁰⁷ és egyúttal magányos utazó a modern festészet hazai és nemzetközi vándorútján, egyéni fölfogással, sajátos, mással össze nem téveszthető szín- és

---

Uitz Béla is a hiányérzetét fogalmazza meg korábban, Perlrott műveit látva: „*Perlrott Csabától /.../ erősebb pikktúra kell.*” „*Ha leegyszerűsítve tudja majd tárgyait megfogni /.../ nagy dolgokat produkálhat.*” A TETT-ben megjelent Uitz-cikkeket újrapozíció: KM dokumentumai, 2009. 308., 310.

98 KM dokumentumai, 2009. 345–352.

99 Hevesy Iván: *Perlrott Csaba Vilmos új képei*. Nyugat, XV–1922. 1034–1035.

100 „*Annak az egyetemes nyugtalanságnak, mely abban az időben – a huszadik század küszöbén és első évtizedében – az európai művészetet elfogta, a magyar művészetben ő volt az első képviselője és mindenestre a legerősebb egyéniségű művésze. Évekkel megelőzte ebben Kernstokot és a Nyolcak csoportjának festőit.*” Elek Artúr: *Perlrott Csaba Vilmos*. Nyugat, XVI–1923. I. 82–84.

101 *Perlrott Csaba Vilmos művészete*. Bevezető Bornemisza Géza. Dante Kiadó, Bp., 1929.

102 Emil Hess: *Wilhelm Perlrott-Csaba und seine Kunst*. Gordon Verlag, Berlin /1929?/.

103 Pl. Genthon István: *Az új magyar festőművészet története*. Magyar Szemle Társaság, Bp., 1935, Vitéz Nagy Zoltán: *Új magyar művészet*. Bp., 1941.

104 Pogány Ödön Gábor: *A magyar festészet forradalmárai*. Bp., 1946.

105 Passuth Krisztina: *A Nyolcak festészete*. Corvina Kiadó, Bp., 1967. 47–54.

106 „*Az orfikus kubizmus fény-szín architektúrájának kísérletező követői*” közé sorolja Szabó Júlia. *Magyar művészet 1890–1919*. I. Szerk.: Németh Lajos. Akadémiai Kiadó, Bp., 1981. 595. Szabó Júlia még hozzáteszi: „*Perlrott Csaba Vilmos, Lanow Mária, Kmetty János több festményén valamilyen vidékiesen megemésztett kecskeméti »kubizmust« fedezhetünk fel.*” Szabó Júlia: *Az aktivizmus művészete 1915–1927*. Corvina, 1981. 38.

107 Pl. a Kassák-körhöz azért sem csatlakozott, mert hét évvel idősebb volt Kassáknál, ő pedig a nála fiatalabbakat gyűjtötte maga köré.

formanyelvvel.¹⁰⁸ Iványi-Grünwald Béla¹⁰⁹ kb. száz opusza születhetett Kecskeméten, és Perlrottnak is hasonló mennyiségű műve. Vagyis minőség és kvantitás tekintetében is ketten voltak vezetői, mesterei a Kecskeméti Művésztelep művészettörténeti szempontból legfontosabb első korszakának.

Ismeretlen adatok Perlrott Csaba Vilmoshoz

Perlrott Csaba Vilmos 2015-ös szentendrei életmű-kiállítása és annak katalógusa sok, eddig együtt nem látott és nem ismert művére és összefüggésre hívta föl a figyelmet, ám még így is maradtak a festő életéből és munkásságából föl nem tárt és be nem mutatott részletek. Nyilatkozatai, írásai, levelezése vagy róla, kollégái és a családja körében készült dokumentumértékű fényképekből csak szűken tudtak fölhasználni. Az itt következő dokumentumok életének egy-egy jellemző részletébe engednek bepillantást. A KÚT és Rippl-Rónai József Maillolnak írt levelei és Perlrott nyilatkozata az új, az akkori művészetről a KÚT, a Képzőművészek Új Társasága életébe és az ő egyéni fölfogásába vezetnek. 1949-es levélváltása Sass Árpáddal¹¹⁰ azt mutatja be, hogy Perlrottnak számottevő képzőművészeti gyűjteménye volt, amelyet sikertelenül ajánlott föl szülővárosa, Békéscsaba múzeumának.

1. A Képzőművészek Új Társasága az Őszi Szalon vezetőségének¹¹¹

Uraim,

a magyar haladó művészet képviselői egy külön csoportba tömörültek, és ez a zárt társaság – KÚT néven (a Képzőművészek Új Társaságának rövidítése) céljainak tekinti, hogy az Önök kiállításain bemutatkozzon.

A KÚT körébe tartozó művészek a legelevenebb kapcsolatban a modern és haladó nyugat-európai, mindenek előtt a francia művészettel állnak. Ezért ne lepődjenek meg, Uraim, ha beismerjük, hogy körünk megalakulása óta a legforróbb vágyunk bemutatkozni a modern művészet hazájában a francia közönségnek, amelynek kultúrája előttünk a legmegbecsültebb.

Nagyon leköteleznének bennünket, Uraim, ha mihamarabb lehetővé tennék egy választékos, közös gyűjteménnyel való bemutatkozásunkat az Őszi Szalonban. Kérjük Önöket, hogy legyenek szívesek közölni a feltételeiket. Perlrott Csaba Vilmos festőművész urat, a KÚT tagját felkértük e levél személyes átadására és arra, hogy felvegye Önökkel a közvetlen kapcsolatot.

108 A kecskeméti Katona József Múzeum muzeológusaként 1971 márciusában a feleségemmel átnéztük az intézmény, új munkahelyünk képzőművészeti gyűjteményét. A végére érve a feleségem fogalmazta meg: „Az egyetlen izgalmas festő Perlrott.” Ezen fölismerés vezetett bennünket az 1972-es gyűjteményes kiállítása megrendezéséhez. *Perlrott Csaba Vilmos festőművész kiállítása*, 1972. IV–V. Katalógus. Katona József Múzeum, Kecskemét, 1972.

109 Telepy Katalin: *Iványi-Grünwald Béla*. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Bp., 1985. Katalógus 115–215.

110 Sass Árpád festőművész az 1929/30 és az 1930/31-es tanévek nyári gyakorlatai alatt Révész Imrénél tanult a Kecskeméti Művésztelepen. (Az itt közölt leveleket Gráber Margit bocsátotta rendelkezésemre.)

111 A két francia nyelvű levél (fordította: Biczó Piroska) Gráber Margitnál maradt meg.

Biztosak vagyunk abban, hogy szíves fogadtatásra talál Önöknél. Előre is hálásak vagyunk ezért.

Fogadják, Uraim, kiváló nagyrebecsülésünk kifejezését.

Vaszary János

Márffy Ödön

dr. Dénes Lajos

Rippl-Rónai József
a KÚT elnöke

2. Rippl-Rónai József Aristid Maillolnak

Budapest, 1926. 18./II.

Kedves Maillolom,

nagyon hálás lennék mindannyiójuknak, ha minden lehetőséget megtennének társágunk számára, hogy jó fogadtatásban részesüljön Párizsban, az Önök körében: az Őszi Szalonban.

Kérem, fogadja Perlrott Csaba festőművész-barátomat tőlünk szívesen – otthonában, Merlyben.

Gyakran gondolunk Önökre. Alkossanak változatlanul szép dolgokat.

Mi is dolgozunk

Az Ön Rippl-Rónaija

3. Perlrott Csaba Vilmos az új művészetről¹¹²

A háború előtti évtizedekben Cézanne, Picasso, Matisse megcsinálták a világ művészi forradalmát. Cézanne volt a teoretikus, aki fölállította a kompozíció kubisztikus elvét és Picasso volt az, aki a teóriát praktikus térre helyezte át. Picasso megvalósításai vezettek a képarchitektúrához is. Mialatt Matisse a tárgyak elvonatkoztatását, Picasso a kép konstruálását kereste. Azokat a magyarokat, akik Párizsban ezekhez a mozgalmakhoz csatlakoztak, itthon neóknak keresztelték minden megértés nélkül. Ma ugyanazok, akik akkor miniket ezzel a névvel kereszteltek el, egy újabb neo-t, a neo-klasszikust kreáltak egyanannyi hozzáértéssel. Pedig azok a művészek, akiket nálunk az akadémia útnak bocsát, és a Szinyei Társaság egyenes úton kebelébe fogad és nyugdíjaz, nem neo-klasszikusok, hanem csak rossz akadémikusok. Az igazi neo-klasszikusok azok, akik keresztülmentek azokon a forradalmi etapokon, melyek 1900–1915 között lejátszódtak, és ezekben semmi nyom sem maradt az akadémikus alapból. A KÚT-nak a Szinyei Társasággal szemben az a célja, hogy mindazokat a fiatalokat, akik a nyugat-európai kultúrával akarnak kapcsolatot fönntartani, és egy perspektivikus művészetet művelnek, magához hódítsa. És ezzel meg akarja csinálni a jövő magyar művészetet.

Az akadémiának az a nagy hibája, hogy az igazi élettől elszigetel, a Szinyei Társaságnak pedig az, hogy az akadémikus fiatal művészeket veszi pártfogásba. A jövő művésze nem lehet más, mint a mai életből merített dolgok konstruktív ábrázolása, agitatív célzattal. Szerintem a művészet csak a kubizmuson és a képarchitektúrán keresztül hozhat új élményeket, új részleteket, mai világlátást.

A mi közösségünk tisztán kényelemből nem halad az új művészi törekvésekkel. Nem vesz magának annyi fáradságot, hogy mai művészi élményeket keressen, hanem e helyett megmaradt a régi beváltnál, és nem veszi észre a mai művészi irányok előretörését.

¹¹² Magyar Írás, hatodik évfolyam (1926), 2–3. sz. 17.

4. Perlrott Csaba Vilmos festőművész Sass Árpádnak

Bpest, 1949. VIII. 24.

Tisztelt Barátom!

Hónapokkal ezelőtt Toroczky Oszvald barátommal közöltem, hogy egy nagy és értékes gyűjteményt akarok a békéscsabai múzeumnak ajándékozni. Azt hiszem, ezt az óhajomat Önnel közölte is. Miután én hosszabb ideje Szentendrén dolgozom, és ritkán jövök Budapestre, Oszvald barátom pedig jelenleg nincs Budapesten, ezért Önhöz fordulok bővebb felvilágosításért, hogy miért nem értesített arról, hogy mit határozott a békéscsabai múzeum egyesület vagy a kultúr tanács. Nem feltétlenül szükséges, hogy egy ilyen nagy adományt a békéscsabai múzeumnak ajándékozzak, de ha már felajánlottam, úgy gondolom, mint ajándékozóval, velem is szíveskedne közölni elhatározásukat. Tekintettel arra, hogy a Budapesti Szépművészeti Múzeum, a Kelet-ázsiai Múzeum és más külföldi nagy múzeumoknak is felajánlottam, és ezek örömmel el is fogadták, ezért kérem nagybecsű elhatározását velem közölni szíveskedjék, annál is inkább, miután a szétszétlásra kerülő dolgokat másképp osztanám be, ha adományomat nem azzal a szeretettel fogadnák el. Közlöm egyben, hogy ajándékozásaimtól függetlenül Békéscsabára óhajtottam menni, és hogy ezt nem tettem eddig, az tisztán azért volt, mert eddig semmiféle választ nem kaptam.

Nagyon kérem, szíveskedjék erre vonatkozóan válaszolni, hogy a továbbiakban tudjam magam mihez tartani.

Megkülönböztetett tisztelettel:

Perlrott Csaba Vilmos

U.i.: Meg kell jegyezni, hogy a becsült értékek meghaladják a 100.000 Ft-ot, mert ezek között Hollósy Simon, Rudnay Gyula, Iványi-Grünwald Béla, Ferenczy Noémi, Ferenczy Béni, Egry, Czöbel, Kmetty stb., stb. szerepelnek. Ha Ön mégis úgy kívánná, vagy úgy tartaná jónak, hogy személyesen jöjjenek Békéscsabára, úgy mint említettem az imént, október havában odajönnék, és elutazásom előtt Önt értesíteni fogom.

5. Sass Árpád Perlrott Csaba Vilmos festőművész úrnak

Békéscsaba, 1949. aug. 27.

Folyó hó 24-én hozzám intézett szíves soraira tisztelettel közlöm, hogy a békéscsabai Városi Múzeumnak ajándékolni felajánlott gyűjteménnyel kapcsolatban két levelet intéztem Toroczky Oszvald barátomhoz, amelyben részletesen ismertettem a városnak az ajándékozással kapcsolatos álláspontját. Természetesen a város legnagyobb örömmel vette tudomásul nemes elhatározását. Nagyon szeretné azonban, ha a gyűjteménynek legalább egy részét mielőbb átvehetné, hogy Békéscsaba dolgozói az értékes tárgyakban gyönyörködhesseken, és a munkás csoportok számára gyakran rendezett tárlatvezetések alkalmával azokon tanulhassanak.

Az ajándékozás jogi formája szerint a gyűjtemény tetszés szerinti része az Ön élete végéig lakásában maradhatna, tehát azt a város, remélhetőleg, hosszú idő múlva kapná meg.

Szíveskedjék értesíteni, hogy ez a forma megfelelő-e. Amennyiben ezt a megoldást elfogadja Kollégám, úgy a most átadásra kerülő műtárgyakat a Múzeum képtárába felrendeznénk, és azt a helyszínen rendezendő városi törvényhatósági dísz-közgyűlés keretében, ünnepélyes formák között vennék át.

Ismétlem, az egész városnak nagy öröme szolgálna, ha kiváló szülöttjét mielőbb üdvözölhetné, és nemes elhatározását Békéscsaba munkássága megfelelő ünnepség keretében megköszönhetné.

Mielőbbi szíves válaszát várva vagyok kollegiális tisztelettel

Sass Árpád